

je bolj ali manj odločilna predstavitevna funkcija, pri umetnostni pa seveda lepotna. Nadaljnja delitev neumetnostnih zvrsti je odvisna od posebne poudarjenosti drugih funkcij: pri praktično sporazumevalni zvrsti imamo poleg predstavitvene močno poudarjeno še izrazno in povezovalno funkcijo (formalizacija: PrIPo), pri publicistični še izrazno in vplivnjsko (formalizacija: PrIV), pri strokovno-znanstveni pa različne glede na podzvrsti – pri praktično strokovnem oziroma uradovalnem sta na primer poleg predstavitvene funkcije posebno močni vplivnjska in metajezikovna (formalizacija – Pr/VM; pomislimo na jezik zakonskih besedil, uradnih odločb, navodil za uporabo, vojaških povelj in podobno); pri poljudno znanstvenem metajezikovna in lepotna (formalizacija – Pr/ML; pomislimo na nekatere Erjavčeve poljudno znanstvene spise, ki že prestopajo v območje umetnosti), pri teoretičnem znanstvenem metajezikovna (formalizacija – Pr/M; pomislimo npr. na Riglerjeve Začetke slovenskega knjižnega jezika) in tako dalje. Podzvrsti umetnostnega jezika se ločijo glede na posebno poudarjenost izrazne, predstavitvene, vplivnjske ali povezovalne funkcije: lirika – L/I; epika – L/Pr; dramatika – L/PoV).

Med množico sporočil, s katerimi se vsak dan srečujemo, lahko odkrijemo tudi taka, ki bi jih težko popolnoma spravili pod doslej podane obrazce. Gre za prehodne in hibridne tvorbe, ki nastajajo v posebnih okoliščinah ali s posebnim namenom; reportaža kot stalna oblika sporočanja gotovo spada v publicistiko, vendar je obrazec za publicistični jezik ne pokriva popolnoma – treba mu je dodati funkcijo L (torej PrIV/L/), to pa kaže že na približevanje umetnostnemu jeziku.

Literarnozgodovinski problemi, gradivo, komentarji

KDO JE AVTOR PREDGOVORA K NOUVEMU ZÁKONU IZ LETA 1771

(Napisano v spomin Števana Küzmiča ob 200-letnici njegove smrti)¹

Prekmurski protestantski pastor, učitelj, prevajalec, narodni buditelj in prosvetitelj Števan Küzmič (rojen leta 1723 v Strukovcih, umrl 22. decembra 1779 v Šurdu)² je prav gotovo ena od najpomembnejših osebnosti, kar jih je dalo Prekmurje slovenskemu narodu. Brez dvoma pa je bil v 18. stoletju prvi, najvidnejši in najzaslužnejši prekmurski človek, čeprav je živel in prebil veliko večino svojega življenja izven domačega in narodnega okoliša.³ Osnovno šolanje je začel pri Sv. Benediktu v Kančevcih in v avstrijski Radgoni, nadaljeval leta 1733 v Sopronu in leta 1739 v Györu. Leta 1745 je bil vpisan v bratislavski protestantski licej, leta 1751 pa je bil nastavljen za učitelja v Nemes-Cső-ju. 12. maja 1755 je sprejel in nastopil službeno mesto pastora v Šurdu, kjer je 24 let, do svoje prezgodnje smrti, opravljal duhovniško službo v prekmurskem in madžarskem jeziku predvsem prekmurski evangelistični naselbini v vaseh okrog Šurda.

Kakor dobrih 200 let pred njim Primož Trubar, tako je tudi Števan Küzmič dal iz življenja v tujini najmočnejše impulze svojim rojakom doma za njihovo versko in narodnostno življenje. Ker svojega poslanstva ni mogel opraviti osebno in ustno, se je osredotočil na literarno delo. Požrtvovalno delo, navzlic mnogim osebnim in družinskim tegobam, pripravljajna in izdajanja šolskih in verskih tiskov je pomoglo, da se je Evangeličanska cerkev na severo-vzhodnem predelu Slovenije ohranila skozi

¹ Dne 10. marca 1979 sem Pomurski založbi v Murski Soboti predlagal, naj bi izdala ob 200-letnici smrti Števana Küzmiča faksimilirano izdajo Novega zakona iz leta 1771, v kateri je predgovor. O tej ideji sem seznanil tudi SAZU v Ljubljani, Kulturno skupnost SO v Murski Soboti, Pokrajinsko in študijsko knjižnico v Murski Soboti, Evangeličanski seniorat v Murski Soboti ter nekatere posameznike, dr. Vilka Novaka, dr. Vaneka Šiftarja, dr. Antona Vratušo idr.

² Zbornik Števana Küzmiča, Murska Sobotica, 1974. (Gradivo s sijnpozija ob 250-letnici rojstva, ki je bil dne 13. oktobra 1973 v Radenci), v Zborniku posebej opozarjam na Bibliografijo del o Š. Küzmiču, ki jo je napisala Nikica Brumen, str. 133–150.

³ Franc Kuzmič, Štefan Küzmič, kratak življenjepis ob 250-letnici rojstva, Evangeličanski koledar, 1974, str. 48–56. Zbornik Š. Küzmiča, str. 36–53. Miroslav Kokol – Bela Horvat, Prekmursko šolstvo, Murska Sobotica, 1977, str. 62.

burna stoletja težke borbe za svoj obstoj, identiteto in v primeri z ostalimi slovenskimi predeli v precejšnji številčnosti vse do danes.

Küzmičeva pedagoško in narodno buditeljsko delovanje je bilo močno odmevno v doslednem izpovedovanju pripadnosti prekmurskega prebivalstva slovenskemu narodu in slovanstvu nasploh. Ta potreba je bila zelo očitna, kajti od prihoda Slovencev v Prekmurje (ozemlje med Muro in Rabo) proti koncu 6. stoletja ali z močnejšo plastjo slovenstva iz drugega vala naseljevanja v 10. in 11. stoletju⁴ in še posebno od vzpostavitve madžarske oblasti v teh krajih na začetku 10. stoletja,⁵ se je moralo prebivalstvo tega stičiščnega področja za svojo narodnostno ohranitev boriti proti madžarskemu in nemškemu raznarodovalnemu vplivu.

Madžarizacija Prekmurja je dobila nov zagon po letu 1784 ko je dunajski dvor z administrativnimi ukrepi odpravil latinščino tudi na Ogrskem. Madžari so se vsekakor čvrsto oprijeli svojega materinskega jezika namesto nemščine, ki jo je hotel Dunaj vsiliti. V tej narodnostni, politični, verski in tudi izboljšani ekonomski situaciji prebivalstva je imelo književno delo Števana Küzmiča poseben pomen. Njegovo delo ni služilo samo trenutnim potrebam slovenskega življa med Muro in Rabo, temveč je imelo trajno vrednost in je postalo bogat delež »za celotno slovensko kulturo«.⁶ Na žalost so sodobni zgodovinarji prezrli vrednost dela Števana Küzmiča,⁷ čeprav je v veliki meri prav njegova posredna zasluga, da se je med evangeličanskim življenjem v Prekmurju ohranila živa narodna zavest in da so po njegovem privlačnem vzgledu dobili katoliški duhovniki močno spodbudo za literarno dejavnost v prekmurščini med katoliškim prebivalstvom. Oboje je pomoglo, da je bilo Prekmurje po prvi svetovni vojni priključeno svoji matični deželi Sloveniji.

Vrhunec Küzmičevega literarnega snovanja je prevod Nouvega zakona iz grščine v prekmursko narčno slovenščino. Ta izdaja z naslovom NOUVI / ZAKON / ALI / TESTAMENTOM / GOSZPONDNA NASEGA / JEZUSA KRISZTUSA / ZDAJ OPRVICS / Z GRCSKOGA NA SZTA'RI / SZLOVENSZKI JEZIK OBRNYENI / PO / STEVAN KÜZMICS SURDANSZKOM. / F. / V HALLI SAXONSKOJ MDCLXXI., je doživela štiri ponatise.⁸ Zelo zanimiv in pomemben je pri prvi izdaji Predgovor, ki pa je bil na žalost pri vseh naslednjih štirih ponatisih izpuščen.

Predgovor iz Nouvega zakona je bil enkrat preveden v madžarščino,⁹ dvakrat pa v prekmurščini ponatisjen.¹⁰ Deli iz Predgovora so bili v prekmurščini in delu Števana Küzmiča.¹¹

Na koncu Predgovora k Nouvemu zakonu je podpisan M. Torkos Jo'zef, prednyei Si Farar Sopron Szki. Ali je on dejansko napisal Predgovor ali ga je samo podpisal? Do zdaj na to vprašanje še nismo dobili zadovoljivega odgovora, kajti raziskovalci Küzmičeve literarne zapuščine in strokovnjaki z literarnega, zgodovinskega in teološkega področja so zgolj omenjali enega ali drugega, nemalokrat oba, običajno po svojem subjektivnem občutku. Poglejmo njihova mnenja, ki jih lahko razdelimo v tri skupine z ozirom na vprašanje avtorstva.

1. Avtor je M. Torkos Jo'zef

Teza, da je M. J. Torokos avtor celega Predgovora, ima malo zagovornikov. Izgleda, da je ta problem zaposloval že F. Ilešiča, ki je po posredovanju (pismenem?) g. nadporočnika Skuhale iz Soprona dobil o Torkosu nekaj skopih podatkov: »M. Torkos Josip je bil rojen 1. 1710 v Gyuru (Raab); njegov oče Andrej je bil tam evangeliški svečenik; mati mu je bila Marija Rozina Purgstaller; Nationalität: Magvare'. Šolal se je v Gyuru, Banjski Bistrici, Vratislavi (Breslau) in Wittenbergu, kjer je bival 5 let. L.

⁴Zgodovina Slovencev, Ljubljana, 1979, str. 100–101. Štefan Barbarič, Oris književnega razvoja severovzhodne Slovenije do sredine 19. stoletja, Panonski zbornik, Murska sobota, 1966, str. 72–76.

⁵Zgod. Slovencev, str. 153.

⁶Jože Pogačnik, Zgodovina slovenskega slovstva I, 1968, str. 197. Vilko Novak, Ob 250-letnici rojstva Števana Küzmiča, Stopinje, Murska Sobota, 1974, str. 30–36. F. Kuzmič, Štefan Küzmič, str. 53–55. Franc Šebjančič, Štefan Küzmič in njegovo delo, Murska Sobota, 1976, str. 13. Kokolj – Horvat, Prekm. šolstvo, str. 65.

⁷Zgodovina Slovencev ga niti enkrat samkrat ne omenja.

⁸Mihael Kuzmič, Protestantske izdaje Svetega pisma v slovenščini, Evangeličanski koledar, 1878, str. 99–118.

Franc Šebjančič v svoji knjižici Š. Küzmič in nj. delo na strani 16 pod opombo 16 našteva izdaje v ponatisu, ki so izšle 1817 v Bratislavi, 1848 v Köszegu (Šebjančič mesta ne navaja), 1883 na Dunaju in 1928 v Zemunu (izdan dejansko v Beogradu, v Zemunu samo tiskan). V oklepaju pristavlja: obe poslednji izdaji sta izšli v okviru angleške biblijske družbe. Resnica je, da je vse štiri ponatise finančno omogočila Britanska in inozemska svetopisemska družba in sicer leta 1817 po svoji madžarski podružnici Pressburg Institution, leta 1848 pa direktno. Res pa je samo pri zadnjih dveh ponatisih na naslovni strani oznaka: VODANI PO ANGLUSKOM I ZVONES-NJEM TUVARISTVI ZA BIBLIE (izdan po Angleški in inozemski družbi za biblije). Zadnji ponatis ima na dnu naslovne strani še pripis: IZDANJE / BRITANSKOG I INOSTRANOG BIBLIJSKOG DRUŠTVA / BEOGRAD / 1928.

Ista pomanjkljivost glede ponatisev je prisotna tudi v Kokolj – Horvat, Prekm. šolstvo, str. 64.

⁹Hrabowsky Gy., Presbiterologija, biografski zapis o Štefanu Küzmiču, rokopisna zbirka evangeličanske cerkvene občine v Šopronu.

¹⁰Vilko Novak, Izbor prekmurske književnosti, Celje, 1936, str. 31–38. Isti, Izbor prekmurskega slovstva, Ljubljana, 1976, str. 121–126.

¹¹Franc Šebjančič, Protestantsko gibanje panonskih Slovencev, Murska Sobota, 1977, str. 57. Šebjančič, Š. Küzmič in nj. delo, str. 10. Novak, Izbor ... 1936, str. 12, 31–38. Isti, Izbor ... 1976, str. 48, 50, 121–126. Flisaz J. – Luther A, Prekmurja znameniti evang. možje, Murska Sobota, 1926, str. 12–14.

1746 je bil izbran superintendentom, a ni sprejel izvolitve. Od l. 1749–1784 je služboval v Šopronju in je umrl 8. februarja 1795. 'Im Jahre 1771 Schrieb er zu dem in Halle Erschienen durch Stephan Kuzmitz Herausgegebenen 'Neues Testament' in Windischer Sprache – das Vorwort.' Literarno je bil delaven na polju bogoslovja, filozofije in državnopravnih ved in je spisal kakih 19. del.«¹² Ni pa znano, da bi se F. Ilešič dokopal do konkretnega odgovora na vprašanje avtorstva.

Pisec spominskega članka Ob 200-letnici Kuzmičevega Novega zakona v Evangeličanskem listu 1. nov. 1971 pravi: »Lepo je izpovedal Torkos v predgovoru...«, s tem se nagiba k prizadevanju Torkosevega avtorstva.

Videti je, da sta tudi avtorja dela Prekmurja znameniti evang. mož prišla do sklepa, da je bil avtor Predgovora Torkos Jožef, kar povzemamo iz stavka: »Vido je naimre, kak to Torkos Jožef šopronski farar piše v Predgovoru Novega zakona, ka so Božo sv. Reč v telikom vremen i v telikajšem premenjavali čisto obdržano, možje zevsakoga naroda z raznolčnimi jeziki gučeči, na svojsoga naroda lastivni jezik, na svojo materno reč, v šteroj so se porodili, obrnoli.«¹³

Tudi Jože Smej je mnenja, da je avtor Torkos, kajti po njegovem prepričanju je prevod terjal ogromne napore, je kulturno delo prvega razreda in mu »Torkos pripisuje pri prevajanju posebno pomoč Sv. Duha, § 14 v Predgovoru.«¹⁴

Štefan Barbarič dobesedno pravi, da je »prva znana etnogenetična oznaka Prekmurcev potekla izpod peresa »prednejšega farara šopronjskega« Jožefa Torkoša, ki je v Predgovoru Kuzmičevega Novega zakona napisal...«¹⁵

Resnici na ljubo moramo poudariti, da sta avtorja Smej in Barbarič svoje mnenje napisala v spisih, ki se niso specialno ukvarjali s problematiko avtorstva in bi ga ob poglobitvi skoraj zagotovo razširila in vključila Kuzmičovo soavtorstvo.

2. Avtor je Števan Kuzmič

Tezo, da je avtor Predgovora Števan Kuzmič, sem našel samo v dveh primerih. Toda tudi v teh dveh primerih dopuščam možnost, enako kakor v predhodni točki, da bi avtorja v drugem kontekstu razširila pojem avtorstva Predgovora tudi na podpisnika Torkosa. Torej dvostranska relacija Torkos – Kuzmič.

Ob 250-letnici rojstva Števana Kuzmiča mu je bil v rojstni vasi Strukovci dne 14. oktobra 1973 odkrit spomenik. V slavnostnem govoru je dr. Anton Vratuša rekel: »Tako se je torej zgodilo, da je skromni, požrtvovalni, široko razgledani in visoko izobraženi šolnik v svoji gorečnosti in z izrednim poslušom za narodni govor svojim, med Muro in Rabo živečim Slovencem, v obliki Novega zakona pripravil ne samo mali dar, s katerim naj bi živeli in ga visoko cenili, kot sam priporoča v predgovoru, ampak tudi vrednost kulturnega, kulturno-preporodnega in narodno-obrambnega pomena...«¹⁶

Tudi Ludvik Novak, senior Evangeličanske cerkve v SRS, je v svojem govoru povedal: »Kakor sam reče v predgovoru, je tako mali dar dal Kuzmič v tiskani besedi prekmurščine z Novim zakonom Slovencem.«

3. Avtorja sta Jožef Torkos in Števan Kuzmič

Franc Kuzmič v svojem orisu Kuzmičevega življenjepisa meni,¹⁷ da je Predgovor napisal Torkos Jožef, a ga je prevedel Števan Kuzmič in ga »po vsej verjetnosti kje dopolnil«.

Danes gotovo najbolj aktivni raziskovalec prekmurskega protestantizma, Franc Šebjanič, se je vprašanja avtorstva večkrat dotaknil. Njegovo trditev lahko izrazimo s prepričanjem, da je Predgovor res napisal J. Torkos, a mu je pri tem pomagalo z nasveti več vplivnih protestantov, med njimi tudi Mihael Bakoš.¹⁸ Poslovenjen prevod je dopolnil Števan Kuzmič in je zato v njem »zaznaven prodor prosvetljeno zastavljenih in preprosto izraženih spoznanj in želja.«¹⁹ Iz predgovora zato veje neomajna privrženost in ljubezen do materialne besede.«²⁰

¹² Fr. Ilešič, Štef. Kuzmič – Torkos, ČZN, 1907, str. 177–178. Iste podatke je citiral tudi F. Kuzmič, Štefan Kuzmič, str. 53, ne vem pa, zakaj je izpustil trditev o Torkosovem avtorstvu Predgovora.

¹³ Flisar – Luthar, Prekm. zn. ev. možje, str. 12.

¹⁴ Jože Smej, Dvestoletnica Kuzmičevega prevoda Nove zaveze, Ekumenski zbornik, Maribor, 1971, str. 46–53.

¹⁵ Barbarič, Oris, str. 73.

¹⁶ Evangeličanski koledar, 1974, str. 60.

¹⁷ F. Kuzmič, Štefan Kuzmič, str. 53.

¹⁸ Rojen v Šalovcih okrog leta 1742, umrl 3. aprila 1803 v Šurdu. Poleg Števana Kuzmiča eden najpomembnejših prekmurskih protestantskih književnikov. O njegovem življenju in pomenu glej:

– Franc Šebjanič, Slovenski obrednik Mihaela Bakoša, PZ, Murska Sobota, 1979;

– Ivan Škafar, Slovenski abecedar Mihala Bakoša iz leta 1786 in njegov ponatis (1793), ČZN, Maribor, 1978, 2, str. 222–237.

¹⁹ Zbornik Š. Kuzmiča, str. 44.

²⁰ F. Šebjanič, Prot. gib., str. 56. Isti, Š. Kuzmič in nj. delo, str. 9. Zbornik, str. 44.

Vilko Novak je bil do zdaj edini, ki je poskusil določiti, kateri del Predgovora je napisal Torkos in katerega Küzmič. Če ne več, je Küzmič vsaj aktivno sodeloval pri pisanju Predgovora.²¹ Potem gre dalje in pravi, da je Torkos verjetno napisal le bogoslovni del o značaju in pomenu sv. pisma, Küzmič sam pa je napisal § 13, v katerem poudarja, da ima »Gospodin Bog na ves slovenski narod svojo božansko skrb, to je, za vse Slovane.«²²

Iz navedenih mnenj lahko sklenemo, da je večina dosedanjih raziskovalcev dela in pomena Števana Küzmiča pravilno ocenila in poudarjala pomembnost Predgovora, glede avtorstva pa je slutila povezanost Torkoseve teološke pronicljivosti in Küzmičevega žara za materinski jezik in slovensko rodoljubnost.

Delež Torkosa in Küzmiča pri Predgovoru

Pri ugotavljanju avtorstva in deležev Torkosa in Küzmiča bomo najprej pogledali

– običajen način ali navado tistega čas, nato pa

– s primerjalno analizo med Predgovorom iz Vöre krsztsánszke krátkim návukom, izdan 1754, in Predgovorom iz Nouvega zákona, izdan 1771, ugotovili, kaj je napisal prevajalec in kaj »prednejši farar«.

1. Navada pisanja predgovorov

Tu se bomo naslonili predvsem na primer Mihaela Bakoša, ki je bil naslednik Števana Küzmiča v dušnem pastirstvu evangeličanske cerkve v Šurdu²³ iz praktičnega in tehničnega razloga: njegova zapuščina, predvsem pa pisma Mihaelu Institorisu Mošovskemu²⁴ nam dajejo precej popolno in zaokroženo sliko. Ko je Bakoš v Križevcih²⁵ pripravljaval, prevajal in popravljaval pesmi za pesmarico Nouvi Gráduvál, je iz hvaležnosti in spoštovanja do svojega bratislavskega zaščitnika in dobrotnika izrazil željo: »Ce Ti ne bom preveč nadležen, spoštovani brat, bi Te prosil, da se ne braniš (napisati) kratak uvod v latinškem jeziku, opremljen s podpisom Tvojega imena – v blag spomin.« Poleg te želje je Bakoš zagotovil Mošovskemu, da bo tudi sam napisal predgovor v slovenskem jeziku, »katerega bom prepisal iz rokopisa blagopokojnega častitega Küzmiča, ki je o tem delu že razmišljal; (ta rokopis) s nekaterimi že popravljenimi pesmimi, sem jeseni dobil v svoje roke. Meni, in vsem bo resnično drago, če bo ta knjiga ozaljšana s kakšnim Tvojim uvodičem, kajti Tebe smatram in imam za najdražjega in najboljšega zaščitnika našega naroda.«²⁶

Nouvi Gráduvál je bil izdan in tiskan leta 1789,²⁷ iz predgovora pa vidimo, da Mošovski ni ustregel Bakoševi želji in ni napisal latinskega uvoda. Ne samo, da ni v latinščini napisan in tiskan, tudi prevedel in objavil ga Bakoš ni, sicer bi gotovo podpisal ali vsaj omenil Mošovskega, kar je bil nasploh cilj njegove prošnje. Tako je pod predgovorom podpisan samo Mihael Bakoš. Če je Bakoš kaj povzema Mošovskemu omenjen Küzmičev predgovor, se je ta lahko odražal samo v drugi polovici, kajti v prvi polovici svojega predgovora opisuje nagibe in predvsem svoj del priprave pesmaričinega materiala. Tudi stil, besedni zaklad in način izražanja se v predgovoru k Nouvemu Gráduválu toliko razlikuje od predgovorov Vöre kr. in Nouvega zakona, da smemo utemeljeno sklepati, da ga je v največji meri, če ne v celoti, napisal sam Bakoš.

Navzlic temu do zdaj neraziskanemu vprašanju nam Bakošovo pismo lepo predstavi način izražanja avtorjeve hvaležnosti do vplivnih prijateljev in mecenov s tem, da jih je povabil k avtorstvu ali soavtorstvu predgovora. Upravičeno smemo sklepati, da je to bilo nenapisano pravilo tiste dobe.

2. Primerjava predgovorov v Vöre kr. in Nouvi zakon

Števan Küzmič je uvidel potrebo po utrjevanju protestantske vere med svojimi verniki in dvig kulturne ter narodne zavesti in ravni svojih rojakov, zato je leta 1754 izdal priročnik Vöre kr. krátki návuk, pri katerem je pomemben predgovor. Ta je namreč v primeri z ostalim tekstem knjige in drugimi njegovimi tiski samostojni spis, iz katerega močno odmeva Küzmičev domač jezik in nazoren slog.

²¹ Novak, Izbor ... 1936, str. 12.

²² Novak, Ob 250-letnici r. Š. Küzmiča, str. 32.

²³ Od 20. decembra 1779 dalje do smrti, v vmesnim 8-letnim bivanjem in predikantskim delovanjem v prekmurskih Križevcih.

²⁴ Franc Šebjanič, Pisma Mihaela Bakoša Mihaelu Institorisu – Mošovskemu, posebni odtis iz Jezika in slovstva, XV/1969–70, str. 1–12. Pretipkana latinska pisma čuva Univ. knjižnica v Mariboru: Ms 535/1. Prevod v slovenščino je oskrbel dr. Stane Kos, bibliotekar v knjižnici.

²⁵ Bakoš je bil pastor v Križevcih v letih 1783–1791. Šebjanič, Slov. obrednik M. Bakoša, n. d., str. 14–19. Novak, Izbor ... 1976, str. 61–64.

²⁶ Pismo z dne 5. januarja 1788. Glej: Šebjanič, Pisma, op. 45.

²⁷ Ivan Škafar, Bibliografija prekmurskih tiskov od 1715 do 1919, SAZU, Ljubljana, 1978, str. 19. Novak, Izbor ... 1936, str. 45–50. Isti, Izbor 1976, str. 134–137.

Stične točke, ki kažejo na istega avtorja v obeh predgovorih, so:

a) *Razširjeno naštevanje za potrditev misli*

Predgovor Vöre kr.:

»Ka ti falí na vöre pravici ino istini? geto si tistoga Bogà, tistoga Kristoša i tistoga s. Dūha vadlūješ, v njem vōrješ in njemi slūžiš; šteroga je vadlūvao v šterom je vōrvao i šteromi je slūžo Adam, Abraham, David, Peter, Paveo i vsi Staroga in Nouvoga zakona verni lidje.«²⁸

Gospoda Jezusa Kristusa nadloge opisuje s temi besedami: »Njega so nej li samo ošotavali, ogrizavali, preklinjali i preganjali, nego so ešče za Samaritanuša, Vraga, Belzebula, vragouv najvekšega poglavnika etc. zvali . . . «

»Vu Kristušovem vrejmeni pa šteri Farizeuš? šteri Pop, ali Levita? šteri Herodeš? šteri Pilatuš? se je k pravomi Kristušovomi navuki pridružo?«

Predgovor Nouvemu zákonu:

»Da, liki je od srejdnjega mourja notri do Bejloga vso Dalmatzio, Istrio, Slavonio, Boznio i Bulgario, Horvački, Kranjski, Štajerski, Vogrski, Morski, Česki, Polski i Moškovitanski orsag žnjim napuno. . . «

Iz navedkov v obeh predgovorih vidimo, da je Števan Kūzmič rad dopolnjeval osnovno misel in jo tudi potrjeval z dodatnimi izrazi, ki niso sinonimi, so pa posebnost njegovega sloga.

b) *Navajanje prednikov, aktivnih na literarnem področju*

Predgovor Vöre kr.:

»Geto so nam naši stariši, zvūn Temlin Ferenc i Vanečaj Mihála,²⁹ nikši štopájov svoje gjednosti nej nihali. . . «

Predgovor Nouvemu zákonu:

»Primus Truber. . . Dalmata Antoni. . . Števan Istrianski i Jūri Jurjevič . . . Dalmatin Jūri . . . Francel Mihao. § 13.« Prevajalci svetega pisma v svoje jezike.

c) *Navajanje, citiranje svetopisemskih vrstic*

Predgovor Vöre kr.: (Navajam samo tiste, ki so označene v opombah) 2 Mojz 32,6; Ezek 18,2; 1 Kralj 22,17; Amos 8,11–12; Kol 3,1; 2 Mojz 20,1–17; Mt 22,37–39; Rimlj 3,23; Ik 17,10; Rimlj 3,20; Jn 5,46; Gal 3,24; Mr 1,15; Hebr 11,6; Mt 16,19; 18,18; 26,26–28; Jan 6,52; 10,9; 14,6; 15,1; 26,29; 1 Kor 11,26–28 10,16–5 Apd 15,11 Jan 8,48; 10,20; Mt 10,25; 1 Mojz 6,11–12; 7,7; Jozue 24,2; 1 Kralj 19,14; Jan 7,48; Ik 12,38; Mt 20,16; 13,14; 24,24–26; 4,16; Tit 2,13.

Predgovor Nouvemu zákonu:

Mt 5,18; Ps 19,4; 57,6; Ef 35,5–7; Zah 14,7–8; 2 Tim 3,16; Jer 15,16–17.

Poleg neprimerno večjega števila citatov v prvem primeru odkrijemo v predgovoru k Nouvemu zákonu to-le zanimivo ugotovitev: vrste so navedene (z eno samo izjemo, § 10, Apd 2,4) samo v § 15, 17 in 18. V ostalih točkah jih ni.

Analiza in primerjava obeh predgovorov nam ob upoštevanju dejstva, da je predgovor iz leta 1754 samo Kūzmičev, kaže, da je Kūzmičev svojstveni slog in način izražanja najti v § 13, 15, 17 in 18 predgovora Nouvemu zákonu.

SKLEP

Po vsem povedanem lahko glede avtorstva predgovora k Nouvemu zákonu iz leta 1771 zapišemo:

Po običaju svojega časa je Števan Kūzmič zaprosil »prednyejšega farara«, predpostavljenega duhovnika v Sopronu, Jo'zefa Torkosa, naj izdaji napiše ustrezen predgovor. Zakaj ni zaprosil katerega od svojih dobrotnikov v Bratislavi, ki so sámo izdajo Nouvega zákona podprli z izdatno finančno dotacijo, je vprašanje, na katerega bo še treba najti odgovor. Torkos se je vabilu ljubezljivo odzval in napisal predgovor v latinščini, katerega je Števan Kūzmič prevedel v prekmurščino,³⁰ sproti pa ga

²⁸ Navedke v tem spisu sem povzel za oba Predgovora po ponatish v Novak . . . 1976, str. 116–126.

²⁹ Franc Temlin in Mihael Sever, prekmurska protestantska pisca pred Kūzmičem.

³⁰ Šebjanič, Š. Kūzmič in nj. delo, str. 9.

je proti koncu dopolnil s podatki in mislimi, ki so se mu zdele potrebne in spodbudne za rojake. Posebno § 1–9 so izredna zaokrožena teološka enota, vredna učenega bogoslovca in plodovitega pisca, kakršen je bil Torkos. Problem avtorstva se danes ne bi pojavljal, ko bi kje obstojala kopija Torkosevega originala v latinščini. Do zdaj še ni bila nikjer najdena. Latinski predgovor, ki ga je Kūzmič dobil od Torkosa, pa je skoraj zagotovo zgorel, ko mu je požar uničil hišo v vasi Patró in je poleg ostalega zgorela tudi skoraj tretjina njegovih abecednikov.³¹ Ker originalnih virov nimamo, nam primerjalna metoda in običaji 18. stoletja pomagajo, da o avtorstvu Predgovora povemo:

Napisal ga je Jo'zef Torkos in sicer § 1–12, 14 in 16, pri prevajanju pa ga je dopolnil Števan Kūzmič s § 13, 15, 17 in 18. O vplivu drugih soavtorjev, svetovalcev ali pomočnikov ne moremo govoriti, ker nimamo za primerjavo dovolj uporabnih podatkov in tiskov.

Mihael Kuzmič
Ljubljana

Metodične izkušnje

METODOLOŠKI PRISTOPI K SODOBNI SLOVENSKI LIRIKI

1. Smotri

V predmetniku splošne gimnazije je določen tudi smoter: »Že od prvega razreda dalje vključujemo učence v sodobna literarna in splošno kulturna dogajanja pri nas in v svetu tako, da bodo mogli vse te pojave kritično spremljati in presojeti z estetskega in idejnega stališča.« (Predmetnik RZS, str. 7) Vzgojno-izobraževalna vsebina usmerjenega izobraževanja za pedagoško smer določa tudi:

»(...) gre za spremljanje, obravnavo in vrednotenje domače slovenske (izvirne) knjige in tiste, ki zaradi svojega pomena in umetniške vrednosti sega v naše knjižno življenje. Ure se vrstijo skozi vse leto, in sicer najmanj na vsakih štirinajst dni. V teh urah, za katere spodbujamo učence k izboru tem, (...) spoznajo učenci bistvene književne novosti pa tudi novosti v slovenski dramatik, v slovenskem filmu, v književni vedi in kulturi (...). Sodobna književnost, kot je tu vključena v učni načrt za šolsko obravnavo, pomeni predstavitev tistih tokov, motivov, idej, slogovnih in kompozicijskih značilnosti, ki so bodočemu učitelju in vzgojitelju nujno potrebni za lastno vraščanje v sodobne književne in umetniške dogodke (...).« (Gradivo za seminar učiteljev slovenskega jezika in književnosti v 4. razredu usmerjenega izobraževanja pedagoških delavcev v šolskem letu 1978/79.)

Razvidno je, da novi program bolj poudarja zahtevo, naj se učenec v srednji šoli seznanj in opredeljuje do sodobnih literarnih pojavov, torej naj maturant zapusti srednjo šolo z oblikovanim odnosom do sodobnega literarnega ustvarjanja.

2. Zunanja motivacija za ozaveščanje učenca o sodobnem literarnem dogajanju

Že pedagoška zahteva, naj učitelj učno snov aktualizira, nudi vsaj dve možnosti:

a) – pogovor o radijskih, televizijskih informativnih oddajah; vsaj opozoriti velja učence na Kulturne diagonale, Oči kritike;

– informacije o recenzijah v dnevnem časopisu, seznanjanje z revijami.

Menim, da so pogovori in informacije smiselni že v prvem razredu, morda je didaktično najprimernejša prva enota učnega procesa (priprava), posebej je ustrezna za psihološko motivacijo.

b) – stalno in sprotno primerjanje klasičnih literarnih del s sodobnimi. Primerjamo lahko po podobnosti ali različnosti motivov, likov, slogovnih postopkov (npr. že ob Homerju lahko omenimo Joycevo delo *Ulysses* ob slovenskem ljudskem slovstvu pesmi Svetlane Makarovič). Morda je manj smiselno primerjati v drugi enoti učnega procesa, ko obdelujemo novo učno snov; na tej stopnji sprejemanja znanja bi bila primerjava didaktično vprašljiva, prav gotovo pa bi lahko primerjanje popestrilo proces vadenja in ponavljanja.

³¹ F. Kūzmič, Štefan Kūzmič, str. 50.